

**Användning av The Canadian Occupational
Performance Measure (COPM)**
i samband med förskrivning av datorhjälpmedel

Verksamhet:	Hjälpmedelsverksamheten, Habilitering & Hjälpmedel, Region Skåne
Projektansvarig enhetschef:	Yvonne Sommerfeldt
Projektets medarbetare:	Ulla Ekeberg ulla.ekeberg@skane.se
Handledare vid FoU-enheten:	Kerstin Liljedahl FoU-enheten, Region Skåne
Utgivning:	Februari 2012
ISBN:	978-91-7261-231-0
Layout:	Ulla Götesson

FoU-enheten strävar efter att publicera rapporter av hög kvalitet i ett kortfattat format. Syftet är att öka tillgängligheten och användningen av den kunskap som utvecklats inom vår förvaltning. Det finns alltid möjlighet att kontakta oss på FoU-enheten för att få ytterligare information.

Läs mer på vår hemsida www.skane.se/habilitering/fou

© Habilitering & Hjälpmedel, Region Skåne

Innehållsförteckning

Förord	3
Inledning	4
Teoretisk bakgrund	4
Syfte och frågeställningar	9
Metod och genomförande	9
Val av intervjupersoner	9
Intervjuer med COPM	10
Interventionsprocessen	10
Etiska överväganden	16
Resultat	16
Betydelse av intervjuteknik	16
Omgivningens upplevelser	17
Diskussion	18
Implementering	20
Referenser	21
Bilagor	24

Förord

Habiliterings- och hjälpmedelsförvaltningens vision är att stärka ett gott liv utifrån egna val. Vi ska med professionella insatser göra livet mera möjligt för barn, ungdomar och vuxna med varaktig funktionsnedsättning. I samarbetet mellan forsknings- och utvecklingsenheten och verksamheterna sker en ständigt granskning av rådande metoder och prövning av nya för att kontinuerligt förbättra kvaliteten i olika habiliteringsinsatser.

Forsknings- och utvecklingsenheten har ansvar för att driva och utveckla kunskap utifrån det kunskapsbehov som finns inom förvaltningen, allt i enlighet med uppdraget: utveckla ny kunskap inom habiliterings- och hjälpmedelsområdet, sprida kunskap om funktionsnedsättning, skapa en kultur av kritiskt och vetenskapligt tänkande, stimulera och stödja systematisk kunskaps- och kompetensutveckling.

Dessa olika delar i uppdraget kombineras i de forsknings- och utvecklingsarbeten som genomförs och redovisas som FoU-rapporter. De utgår från en frågeställning i praktiken, som relateras till aktuell forskning och erfarenhet och leder vidare till en studie på vetenskaplig grund. En viktig del i arbetena är att visa hur resultaten kan användas och kommuniceras i verksamheten för att på så sätt bidra till kunskapsutvecklingen.

För medarbetaren innebär arbetet en utveckling av det kritiska tänkandet. Den praktiska erfarenheten värderas gentemot generell kunskap/forskning och förståelsen för praktiken växer. För kunskapsområdet habilitering, rehabilitering och hjälpmedel innebär varje rapport ett bidrag till evidensbaserad praktik.

Denna rapport beskriver användningen av COPM (The Canadian Occupational Performance Measure) i samband med förskrivning av datorhjälpmedel för att stärka medvetenheten hos individen om de egna behoven och delaktigheten i introduktionen och användningen av hjälpmedlet. Studien har genomförts och dokumenterats av arbetsterapeut Ulla Ekeberg vid DAHJM (DAtorbaserade Hjälpmedel) i Lund. Arbetet har haft ett starkt stöd i verksamheten konkret genom enhetschef Yvonne Sommerfeldt. Kerstin Liljedahl på FoU-enheten har varit handledare. Tack till alla övriga som läst och bidragit med värdefulla synpunkter på framställningen.

Vi riktar ett särskilt tack till alla de personer som medverkat i studien och som med sina erfarenheter bidrar till att utveckla kunskapen inom området.

Malmö i februari 2012

Kerstin Liljedahl
Leg psykolog, fil dr
Forsknings- och utvecklingschef

Inledning

I denna studie har The Canadian Occupational Performance Measure (COPM) använts för att intervjua de personer jag som arbetsterapeut på DAHJM (Datorbaserade HjälpMedel) haft kontakt med mellan våren 2007 och våren 2009 och som varit aktuella för utprovning av datorhjälpmedel för att leka, skriva och/eller tala. COPM bygger på en persons aktiva medverkan och är ett redskap för att upptäcka och mäta förändringar hur personen själv uppfattar sin förmåga att utföra en aktivitet. I *International Classification of Functioning, Disability and Health* (ICF), definieras aktivitet enligt följande: "Aktivitet är en persons genomförande av en uppgift eller handling" (Socialstyrelsen, 2003, s. 14). Aktivitet är också det som en person gör i den miljö han eller hon befinner sig i (Canadian Association of Occupational Therapists, 2002). Man arbetar klientcentrerat och efterfrågar individens egen upplevelse av sin förmåga. Det är personen själv som ska beskriva sina aktivitetshinder och prioritera vilka han eller hon vill jobba med och sedan skatta sin aktivitetsförmåga och hur nöjd han eller hon är med den. Detta stärker individens delaktighet och åtgärder inriktar sig på det som har störst betydelse för honom eller henne. Personerna i individens omgivning är också viktiga. Deras erfarenheter och omsorg om individen är en värdefull källa att ta tillvara för att skapa och öka delaktighet.

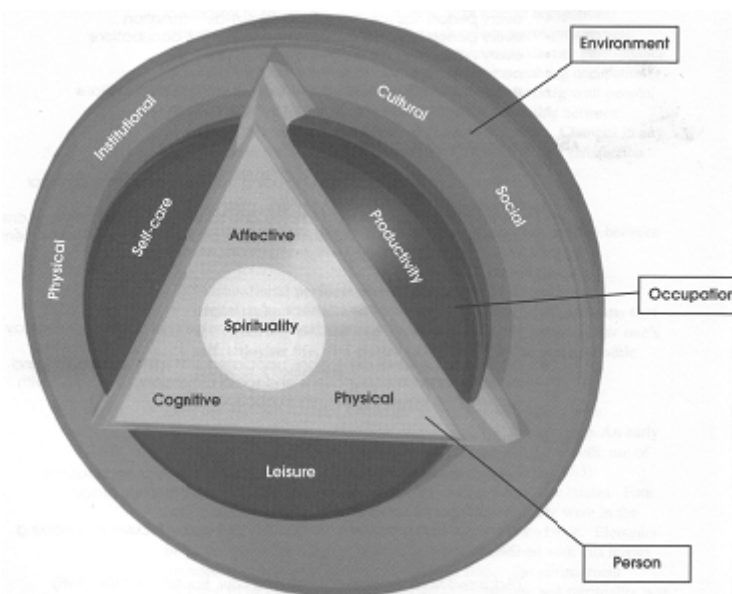
Teoretisk bakgrund

COPM är ett individanpassat bedömningsinstrument som är utformat i syfte att användas av arbetsterapeuter för att upptäcka förändringar i en individs uppfattning om sin förmåga vid utförandet av olika aktiviteter över tid. Det bygger på intervju med en person med aktivitetsproblem inom olika kategorier, vilka är personliga dagliga aktiviteter, produktivitet och fritid. Metoden innebär att individen själv skattar sin egen upplevelse om sin förmåga. För att få ett resultatmått används COPM i början av en arbetsterapeutisk insats och återigen efter en tid för att jämföra om individen upplever att han eller hon kan utföra aktiviteten på ett mer tillfredsställande sätt. Individen ombeds initialt att definiera de problemområden som upplevs. Därefter får individen skatta hur viktigt det är att kunna utföra aktiviteten, det vill säga Betydelse. Skattningsskalan går från 1 till 10, där 1 är "inte viktigt alls" och 10 är "extremt viktigt". Nästa steg är att prioritera och välja ut de 3-5 mest betydelsefulla problemområdena. Dessa får individen skatta vad gäller Utförande och Tillfredsställelse. Utförande innebär att individen skattar hur väl denne anser sig kunna utföra aktiviteten, där 1 står för "kan inte utföra alls" och 10 står för "kan utföra den extremt bra". Tillfredsställelse står för hur nöjd individen är med utförandet av aktiviteten, där 1 står för "inte nöjd alls" och 10 står för "extremt nöjd" (Canadian Association of Occupational Therapists Publication ACE, Law, M., Baptiste, S., Carswell, A., McColl, M. A., Polatajko, H., & Pollock, N., 2005, svensk översättning 2006).

Första versionen av COPM publicerades 1991 och fram till 2003 har en mängd vetenskapliga studier gjorts, i vilka instrumentet använts på olika sätt (Carswell, McColl, Baptiste, Law, Polatojko & Pollock, 2004). Instrumentet är översatt till 20 språk och används i mer än 35 länder. Studier i vilka COPM använts i samband med utprovning av datorhjälpmedel har inte gått att hitta.

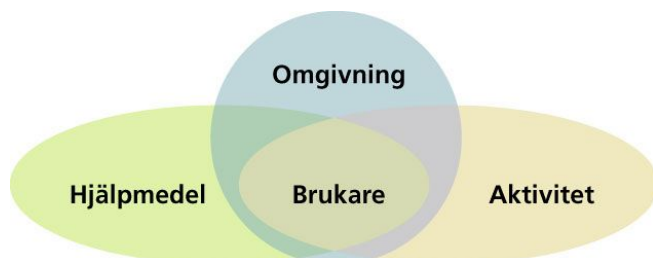
Ursprungligen utvecklades COPM för vuxna. Senare studier har emellertid visat att COPM också fungerar bra att använda med barn (Tam, Reid, Naumann & O'Keefe, 2002). I Cusicks, Lannins och Lowes studie (2007) har instrumentet använts för att intervjua vårdnadshavare till barn med olika aktivitetsproblem i åldern två till åtta år. Vårdnadshavarna fick skatta barnens utförande av olika aktiviteter och sedan hur nöjda de var med det. COPM har alltså använts med både barn och vuxna vilka haft varierande funktionsnedsättningar samt med personer ur individernas omgivning.

COPM bygger på en teoretisk modell, CMOP, The Canadian Model of Occupational Performance (Canadian Association of Occupational Therapists, 2002). Modellen (se figur 1) beskriver samspillet mellan människan, omgivningen och aktiviteten som utförs och hur dessa faktorer påverkar varandra. Modellen utgörs av tre delområden, som tillsammans bildar en helhet. Schematiskt beskrivs den som en helhet indelad i tre delar: individ (*person*), aktivitet (*occupation*) och omgivning (*environment*). Aktivitet uppkommer i samspillet mellan dessa. Det inre, första delområdet består av individens fysiska, känslomässiga och kognitiva förutsättningar med en kärna av vilja, drivkraft och motivation (*spirituality*) (Lidström & Zachrisson, 2005).

Figur 1. CMOP, The Canadian Model of Occupational Performance. (Canadian Association of Occupational Therapists, 2002, s. 32)

En teoretisk modell som speglar hur hjälpmedel samverkar med individen och aktiviteten som ska utföras i en given miljö är *The Bain Assistive Technology System*, BATS (Bain & Leger, 1997) (se figur 2). Fyra komponenter ingår i modellen: 1. personen, det vill säga brukaren av hjälpmedlet, 2. aktiviteten, det vill säga uppgifterna och målen brukaren vill uppnå, 3. hjälpmedlet eller utrustningen, 4. Omgivningen.

Figur 2. *The Bain Assistive Technology System*, BATS, (Bain & Leger, 1997, s 4.), fritt översatt i Lidström & Zachrisson (2005)

Att beskriva den egna upplevelsen

Brewster (2004) skriver i sin artikel att många intervjumetoder bygger på en i förväg bestämd vokabulär, men ställer också frågan om hur man tar fram denna vokabulär- utan att lägga orden i munnen på personer med tal- och språksvårigheter när man sedan ber dem svara. Då COPM används får individen själv berättat för arbetsterapeuten om de svårigheter han eller hon upplever vid utförandet av olika aktiviteter. Flera studier gällande rehabilitering och de aktivitetsproblem som individen upplever efter skada eller sjukdom stödjer det faktum, att om individen själv får identifiera sina aktivitetsproblem och prioritera dessa blir denne mer motiverad, engagerad och delaktig i sin behandling och i formulering av målen med de insatser som planeras (Larsson Lund, 2004; Missiuna et al, 2006; Padankatti, 2011; Wressle, 2002; Wressle et al, 2003). Tillika finns det undersökningar kring hjälpmedel som också bekräftar detta förhållande, även om dessa undersökningar är få (Petty, McArthur & Treviranus, 2005). Tam, Archer, Mays och Skidmore (2005), hävdar samma förhållande och Polgar (2006) skriver att COPM är ett mycket lämpligt instrument att använda i utprovningssprocessen av hjälpmedel och för att utvärdera utfallet av användandet.

Wressle (2002) skriver i sin avhandling att för att användandet av COPM ska bli effektivt och framgångsrikt ställs det krav på engagemang, motivation och träning i intervjuteknik av hela det professionella teamet runt personen. Detta är en viktig utgångspunkt och jag kommer att beskriva hur jag gått tillväga. Användandet av COPM är inte självklart, vilket kan bero på individens förmåga att förstå vad som förväntas av denne i intervjusituationen och på vilket sätt man som intervjuare gör det begripligt för honom eller henne. Lidström (2006, ss 110, 142) bekräftar detta och skriver att barn måste förstå syftet med att de ska skatta sin egen förmåga och sin egen roll i sammanhanget. Hon hänvisar också till en studie som pekar på att barn vid sex års ålder kan bedöma sin egen kapacitet och begränsning när det gäller aktivitetsutförande (ibid., s. 112).

Missiuna med flera (2006, s. 205) refererar i sin artikel till en genomgång som gjorts gällande självskattningsinstrument där man funnit flera instrument som var användbara för barn från fyra års ålder, men författarna skriver också att det kan vara svårt att använda COPM när det gäller målformulering då barn är under åtta år. Författarna tar dock upp att det är viktigt att tänka på hur man som intervjuare ställer frågor och att man kompletterar med konkreta föremål och/eller bilder för att göra det så tydligt och begripligt som möjligt. De anser att barn kan delta i utformande av mål som rör dem själva om instrumentet är anpassat utifrån barnets utvecklingsmässiga ålder. Oavsett vilket så medförde intervjun i denna studie att individen och personerna i dennes omgivning tvingades tänka efter och reflektera över vilka aktivitetsproblem som upplevdes och att definiera dem.

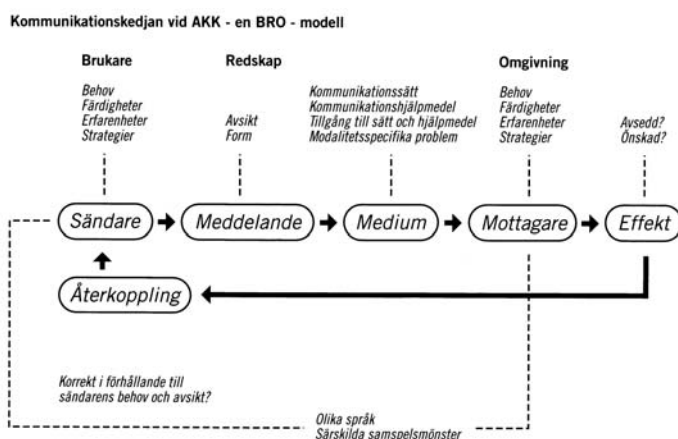
Intervjuerna med COPM har använts för att öka individernas förutsättningar för delaktighet i samband med utprovning och förskrivning av datorhjälpmedel. Delaktighet definieras enligt ICF som *en persons engagemang i en livssituation* (Socialstyrelsen, 2003, s. 14), vilket också kan uttryckas som en persons deltagande i för honom eller henne meningsfulla aktiviteter och betydelsefulla uppgifter i interaktion med omgivningen (Lidström & Zachrisson, 2005). Livingstone et al (2011, s. 9) anser att delaktighet och utveckling är något som går hand i hand. Det ena förutsätter det andra och man menar att detta bör tas i beaktande vid bedömning och intervention. Möjlighet till delaktighet bygger på personerna i individens omgivning. Avgörande är omgivningens inställning och kunskap liksom förmågan att anpassa sig utifrån individens förutsättningar. Detta för att underlätta, skapa förutsättningar och möjligheter för individen att bli delaktig (Lidström, 2006).

Upplevelsen av delaktighet har många dimensioner, och det räcker inte bara att *vara med* utan individen måste kunna känna sig delaktig och själv få ta aktiva beslut (Eriksson, 2006). I detta arbete utgår jag från delaktighetsperspektivet genom att deltagarna i studien blir tillfrågade och får tala om vad kring kommunikation, skriftlig och/eller muntlig, som är viktigt och vad som upplevs som problematiskt. Exempel på problematiska situationer kan vara att hantera e-post och/eller samtalssituationer i hemmet med anhöriga, i skolan under lektioner, med taxichaufför på väg till korttidsboende med mera.

Att kunna kommunicera i många olika situationer och aktiviteter, med olika personer, både kända och okända, är viktigt. Kommunikation består inte enbart av det talade språket utan även av kroppsspråket, såsom gester, blickar, ljud. Kommunikation kommer av latinets *communis* vilket betyder gemensam och en annan form av ordet är *communicare* vilket betyder meddela. Enligt Heister Trygg med flera (2009) betyder kommunikation också överförandet av budskap från en individ till en annan. Beukelman och Mirenda (1998, ss 8-9) refererar till Light som sammanfattar det så här: 1. uttrycka behov och vilja, 2. informationsutbyte, 3. social gemenskap och 4. social etikett. Kommunikation betyder således att dela, göra något gemensamt och innebär att dela en handling eller erfarenhet (Heister Trygg, 2008).

Kommunikation är ett medel i en aktivitet, och personer som har kommunikationssvårigheter kan ha begränsade möjligheter att påverka sin livssituation och uppnå delaktighet på grund av detta. Genom att använda alternativ och kompletterande kommunikation (AKK) kan personer med kommunikationssvårigheter påverka, men det kräver en lyhörd och engagerad omgivning. Förståelse i en kommunikationssituation bygger på ett delat ansvar mellan samtalspartnerna, hävdar Olsson (2006). Hon menar att individerna påverkar varandra och det förhållande som uppstår bidrar till att ge beteenden funktion och mening (ibid., 2006).

Det är vanligt att alternativ och kompletterande kommunikation (AKK) används av personer med kommunikationssvårigheter. Vid AKK kan kommunikationskedjan beskrivas enligt en så kallad BRO-modell (se figur 3). I modellen ingår tre komponenter: Brukaren – personen som har funktionsnedsättningen för kommunikation, Redskapen – kommunikationssätt och hjälpmedel för dessa och Omgivningen – människor, samspelspartners och miljö. I den fortsatta beskrivningen kommer jag att använda individ, person och brukare omväxlande, beroende på sammanhang och teoretisk anknytning.

Figur 3. Kommunikationskedjan vid AKK – en BRO-modell, (Heister Trygg et al, 2009, s. 12)

Tre modeller

För att tydliggöra komplexiteten har tre modeller lyfts fram, nämligen the Canadian Model of Occupational Performance (CMOP), The Bain Assistive Technology System (BATS) och BRO-modellen (Brukare, Redskap, Omgivning). Det är inte helt enkelt att få ett datorbaserat kommunikationshjälpmedel att fungera effektivt och säkert. Det är många parametrar man måste ta hänsyn till. Om man sammanför de tre modellerna, så har vi i fokus Brukaren som är i behov av ett hjälpmedel för att kommunicera. Denne har behov, färdigheter, erfarenheter och strategier för att kommunicera. Det i sin tur ska sammanföras med personens förmågor i övrigt, som motorisk och kognitiv förmåga, syn, hörsel, känsel med mera.

Brukaren är i behov av ett Hjälpmedel eller Redskap för att kommunicera och det kan till exempel vara kroppen, en laserlampa att peka med, en symbolkarta eller ett kommunikationshjälpmedel som en dator med talsyntes och alternativt styrsätt. Tekniskt måste denna typ av hjälpmedel fungera utan problem om det ska vara användbart i samtal. Brukaren, med sitt hjälpmedel eller redskap, befinner sig i skiftande miljöer i vilka olika situationer uppkommer och aktiviteter genomförs. Aktiviteten i sig måste vara anpassad efter brukarens förmågor. Det samma gäller miljön och det innebär inte enbart den fysiska miljön utan man måste också ta hänsyn till de personer som agerar samtalspartners. De har, precis som brukaren, behov, färdigheter, erfarenheter och strategier. Det är således en komplex process att få ett datorbaserat kommunikationshjälpmedel att fungera i samtalssituationer i olika aktiviteter i olika miljöer. COPM kan vara ett strukturerat stöd i denna komplexa situation för att identifiera behov och ge vägledning i interventionsprocessen.

Syfte och frågeställning

Ett övergripande syfte med studien är att med hjälp av COPM öka individens medvetenhet om sina behov i relation till datorhjälpmedel och att stärka individens delaktighet i interventionsprocessen. I denna studie är frågeställningarna: 1) Hur kan intervjuemetoden kring COPM utvecklas? och 2) Hur kan användandet av COPM synliggöra förutsättningarna i brukarens miljö?

Metod och genomförande

För att få vetskap om huruvida ett datorbaserat hjälpmedel stödjer barn, ungdomar och vuxna i situationer av lek eller i situationer/aktiviteter där individen upplever svårigheter att kommunicera skriftligt och/eller muntligt har COPM använts vid två tillfällen med varje informant. I vissa fall har också någon av personens närstående intervjuats. Informationen som erhållits vid intervjuerna har använts som vägledning i interventionsprocessen. Samtliga i undersökningsgruppen har motoriska funktionsnedsättningar och flertalet har också tal- och språksvårigheter.

Val av intervjupersoner

I denna studie har 14 personer intervjuats med COPM. Urvalet är baserat på personer som var aktuella för utprovning av datorhjälpmedel på DAHJM under 2007-2009 och som ansvarig för projektet var delaktig i. Av dessa 14 har ett strategiskt kvalitativt urval gjorts om sju personer för redovisning utifrån Malteruds (1998) kriterier för vad en kvalitativ studie bör täcka för att ge relevanta svar på frågeställningen. Dessa sju representerar hela undersökningsgruppen, dess likheter, olikheter och komplexiteten vid utprovning av ett datorhjälpmedel. För att få en så bred bild som möjligt har urvalet baserats på personer i olika åldrar som regelbundet besöker verksamheter inom Habilitering & Hjälpmedel, primär- och sjukvård. De flesta är i skolåldern och går i någon form av specialklass. De har en medfödd eller förvärvad hjärnskada, är talande eller icke-talande; även annan sjukdom förekommer. Urvalet har också baserats på hur COPM:s skattningsskala använts. I vissa fall har ordinarie skattningsskala med siffror använts, i andra fall har skattningsskalan anpassats med symboler. Urvalet har också gjorts med tanke på den komplexitet och tidsaspekt som kan krävas för att få ett datorhjälpmedel att fungera, samt beskrivning av oanade konsekvenser som intervjun medförde för en av brukarna.

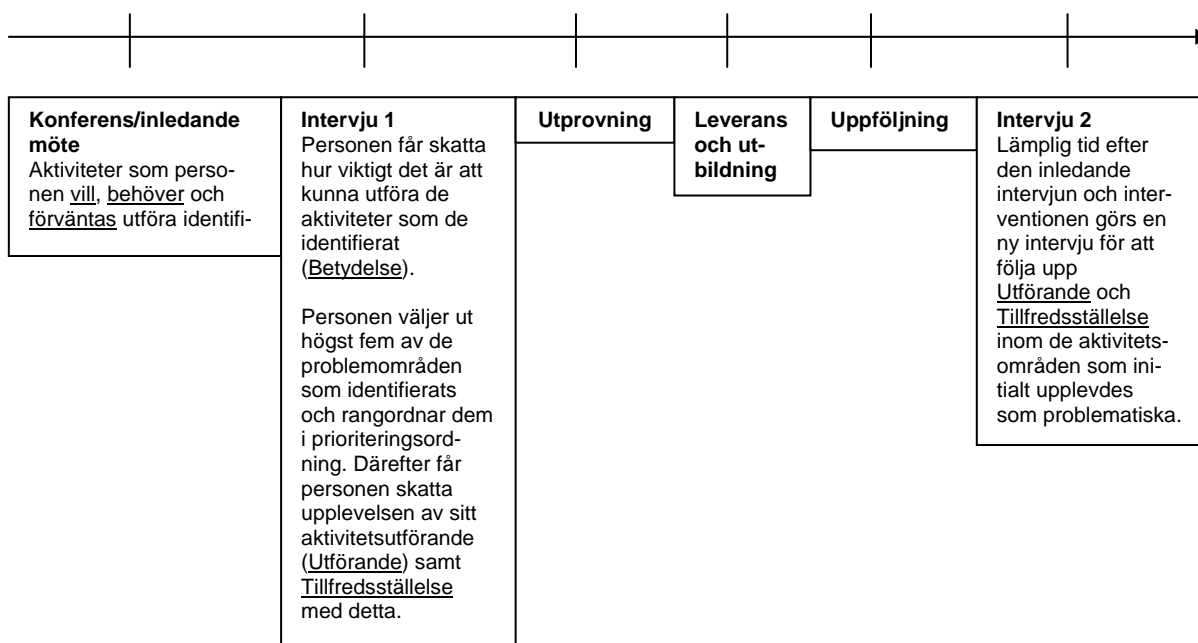
För att få fram så tillförlitliga svar som möjligt har jag i denna studie anpassat skattningsskalan utifrån personernas individuella förmågor för att därigenom göra det möjligt för dem att svara självständigt. För detta ändamål har jag använt en matta, liknande den som används för metoden ”Samtalsmatta”¹. Vid första åsynen kan dessa mattor kanske förväxlas, men det är viktigt att vara medveten om att jag endast använt mattan som ett redskap, inte som metod.

Intervjuer med COPM

En tid efter att datorhjälpmedlet börjat användas har personerna fått ge feedback genom att skatta hur de upplever att datorhjälpmedlet fungerar för dem.

Interventionsprocessen

I följande avsnitt beskrivs hur jag gått tillväga för att stärka delaktighet i intervju-situationen. Interventionsprocessen påbörjas vid ett inledande möte (konferens) med individen och personerna i dennes omgivning. Delmomenten i processen fram till den uppföljande intervjun kan följas i nedanstående figur.

Figur 4. Interventionsprocessen

Tiden från det att datorhjälpmedlet börjat användas till den uppföljande intervjun har varierat från person till person, från fyra månader upp till ett och ett halvt år. Genom den andra intervjun har man fått veta hur individerna upplever att datorhjälpmedlet kompenserar för de upplevda svårigheterna och om nya insatser ska planeras. En beskrivning följer nu av de olika faserna med betoning på intervju-tillfällena.

¹ ”Samtalsmatta” är ett redskap och en metod vars syfte är att förbättra möjligheterna för barn, ungdomar och vuxna med språksvårigheter och kognitiva funktionsnedsättningar att uttrycka sina tankar och åsikter och därmed bli mer delaktiga i vardagligt socialt liv och i olika sorters beslut. Metoden har utvecklats i Skottland av logoped Joan Murphy m. fl. (Talking Mats, 2009) Personen skattar inte sin egen upplevelse om sin förmåga utan vad han/hon tycker om ett givet ämne.

Konferens, inledande möte

Inför utprovningen träffas alla berörda för en konferens. Utöver personalen från DAHJM brukar individen, dennes familj, assistent, personal från skola eller daglig verksamhet och ordnatörer närvara, ibland även personal från individens boende. Vid detta tillfälle får individen och/eller omgivningen beskriva de problemområden de upplever och varför det finns behov av ett datorhjälpmedel och vad ett sådant ska användas till, det vill säga vad *vill*, *behöver* och *förväntas* individen kunna utföra med hjälp av ett datorhjälpmedel.

Intervjutillfälle 1

Den första intervjun med COPM har efter konferensen kunnat förberedas så att personen med tal- och språksvårigheter getts möjlighet att svara självständigt. Instrumentet har i görligaste mån anpassats så att individen själv kunnat skatta sin upplevelse om sin förmåga. I de fall där ett kommunikationshjälpmedel utprovats har oftast även någon ur personens omgivning, som utgör en samtalspartner, fått skatta hur han eller hon upplever att kommunikationen fungerar. Den personen har dock aldrig fått skatta betydelsen av att kunna utföra en aktivitet. Det har varit förbehållet individen själv, därför att intervjun riktar sig direkt till personen som ska använda hjälpmedlet.

Skattningsskalan har anpassats för att möta personernas förutsättningar vad gäller motorik, syn, perception och kognition. Siffrorna har förstorats, och jag har också tagit fram symboler representerande ytterligheterna i graderingsskalan för att förtydliga för de personer som haft svårt att förstå skattningsskalan och begreppen. Picture Communications Symbols (PSC-bilder) har använts.

Positivt/bra
Glad gubbe
med tummen upp.

Negativt/dåligt
Ledsen gubbe med
tummen ner.

Dessa bilder har laminrats och försetts med kardborre så att de kunnat sättas fast på en matta. I fyra av de 14 fallen har PCS-bilder använts istället för den skattningsskala som medföljer instrumentet.

Stöd för kommunikation

Mattan har utnyttjats som redskap för att göra det tydligt och begripligt för personerna och för att de självständigt skulle kunna peka, samt för att skapa struktur och vara en hjälp för minnet. Om personen använt sig av peklampa har man tydligt kunnat se vad personen pekat på, det vill säga vilken symbolruta ljuskäglan stannat på. Andra alternativa sätt att markera svar var med blicken eller genom handpekning. Personens eget lågteknologiska kommunikationshjälpmedel har också använts, det vill säga en symbolkarta.

Individuella symbolbilder som representerar definierade problemområden, aktiviteter och/eller situationer har tagits fram. Vissa har gjorts stora, tydliga, andra mindre. Bliss- och PCS-symboler har använts och ibland ordbilder. Att bilderna utformats på detta sätt har medfört att de kunnat flyttas om på mattan då det funnits behov.

Förutsättningar i omgivningen

Ordinatörerna har informerats om projektet och dess syfte och bjudits in att närvara. I de flesta fall har logoped och arbetsterapeut haft möjlighet att närvara. Intervjuerna har dock alltid genomförts tillsammans med någon ur individernas omgivning, t.ex. förälder, assistent eller skolpersonal.

Individen och dennes omgivning har förberetts inför intervjun och i de fall individen haft kommunikationssvårigheter har förutom han eller hon själv även någon ur individens omgivning blivit intervjuad. Personerna har ombetts att fundera över vilka problem som upplevs för att kunna leka, skriva och/eller kommunicera och var de tror att ett datorhjälpmedel skulle kunna kompensera för de upplevda svårigheterna.

Platsen för intervjuerna har varierat, men i görligaste mån har en för individen välkänd plats valts. Intervjun har i vissa fall genomförts innan utprovningen, men ibland har den ägt rum vid ett av utprovningstillfällena eller i samband med leverans av datorhjälpmedlet.

Den avgörande faktorn till att intervjun genomförts vid olika tillfällen i processen har varit tiden. När många är involverade har det dels varit svårt att hinna med att boka in gemensamma tider innan utprovningen, dels varit svårt att finna gemensamma tider på grund av ett redan uppbokat arbetsschema.

Sammanställning av intervjutillfälle 1

Likheter mellan intervjupersonerna

Alla har ett önskemål om att utveckla sina förmågor och minska aktivitetsbegränsningarna genom ett hjälpmedel. Det kan exempelvis handla om att leka, spela spel, hantera och skriva e-post och/eller samtala under lektioner. Inför varje intervju har såväl brukare som dennes omgivning och ordnatörer informerats om projektet, fått anvisningar och ombetts fundera över och definiera de problem de upplevde.

Plats för intervju har brukare och omgivning fått bestämma, vilket oftast resulterat i en för brukaren välkänd sådan.

Genomförandet av intervjun har krävt mycken koncentration samt engagemang från brukarna. Intervjun tog lång tid att genomföra med de personer som hade tal- och språksvårigheter, men mattan underlättade. Strukturen för intervjun tydliggjorde och underlättade för brukarna att hålla fokus och koncentration, vilket möjliggjorde delaktighet. Det blev tydligt vilka insatser som var viktiga att göra och i vilken prioriteringsordning.

Olikheter mellan intervjupersonerna

Olikheterna kan sorteras utifrån ålder, funktionsnedsättning och behov. Av de sju personerna är fem män och två kvinnor. Av dessa går tre i grundskola, tre i gymnasium och en är i vuxen ålder. Flera använder redan någon typ av AKK, kroppsspråk, standardblisskarta, laserlampa och olika anpassade sätt att använda en dator. Några kan tala, andra inte. Tiden för genomförandet av intervjuerna varierade beroende på om personerna hade tal- och språksvårigheter eller inte. Tiden mellan intervjuerna har varierat beroende på dels hur väl datorhjälpmedlet fungerat rent tekniskt, dels hur väl styrsättet fungerade för respektive brukare. Om brukaren kunde direktpeka på skärmen krävdes det inte någon inträning av styrsättet, vilket däremot krävdes av brukare med svåra motoriska funktionsnedsättningar som behövde träna in det alternativa styrsättet först, innan datorhjälpmedlet kunde förväntas fungera i en samtalssituation. Förståelsen för COPM:s skattningsskala och begrepp har varierat och var för vissa personer förvirrande. Val av symboler och skattningsskalan anpassades därför i vissa fall med PCS-bilder symboliserande ytterligheterna, ”tummen upp” = 10 och ”tummen ner” = 1, samt en symbol för varken bra eller dåligt/”mitemellan” = 5. Under intervjuerna framkom att brukarna inte alltid förstod begreppet Tillfredsställelse (nöjd). Det blev också vanskligt att använda begreppen bra respektive dåligt, eftersom de orden kunde stå för något annat i personernas begreppsvärld.

Placering av skattningsskalan på mattan har också varierat beroende på varje brukares individuella motoriska förmågor. De aktivitetsproblem som brukarna definierade skilde sig också. Ibland blev de mycket detaljerade som då en brukare lyfte fram specifika kommunikativa funktioner som problem.

Vissa av brukarna behövde vägledning för att definiera problemområden. Detta ledde till funderingar om brukaren tidigare hade fått möjlighet att uttrycka sina åsikter. Brukarnas varierande utvecklingsnivå har påverkat genomförandet av intervjun. Brukare som varit på en lägre utvecklingsnivå ställde högre krav på intervjuaren som behövde vara mycket tydlig under intervjun för att få fram tillförlitliga svar. Brukarna har haft varierande behov av olika datorhjälpmedel.

Exempel på definierade aktiviteter

Inför intervjuerna hade mattor med symbolbilder för definierade problemområden tagits fram. Stegvis gick problemområdena igenom och brukarna svarade och skattade genom att peka med laserlampa, ett finger, ljud, blicken eller placerade själva bilderna på mattorna, en matta för Betydelse, en för Utförande och en för Tillfredsställelse. Symbolerna placerades ut efterhand. Beroende på hur väl jag uppfattade brukarens förståelse hjälpte omgivningen till att förtydliga när brukaren uppmanades att skatta. Ibland behövde symbolbilderna bytas ut för att öka förståelsen, det vill säga siffror byttes mot PCS-bilder, blissymboler byttes till PCS. När intervjun var klar fotograferades mattorna och skattningen dokumenterades i brukarens journal. Dokumentationen kunde därefter användas för planering och målformulering.

I intervjun identifierades de aktiviteter som brukaren ville ha hjälp med att utveckla. I nedanstående figur ges exempel på sådana aktiviteter, hur den enskilde prioriterade aktiviteten, Betydelse av densamma, Utförande och Tillfredsställelse. I den första intervjun gjordes en bedömning, som följdes upp i den andra intervjun, efter det att datorhjälpmedlet hade prövats.

Tabell 1. Exempel på definierade aktiviteter av brukaren och bedömning enligt COPM

Exempel på definierade aktiviteter	Prioritering	Betydelse		Utförande		Tillfredsställelse	
		Före	Efter	Före	Efter	Före	Efter
Leka/Spela spel på datorn hemma	1	5	-	Kan inte	Kan mycket bra (10)	Inte nöjd	Extremt nöjd
E-posta (hantera och skriva)	1	10	7	1	3	1	1
Samtala under lektionerna	2	9	8	5	10	4	10

Kommentarer till tabellen: "Före" innebär skattning innan individen fått tillgång till datorhjälpmedel = intervju 1, "Efter" innebär skattning en tid efter att datorhjälpmedlet börjat användas = intervju 2. Skattning av **Betydelse** av att kunna utföra aktiviteten gjorde brukarna vid första tillfället; i några fall ville brukare på nytt skatta **Betydelse** även vid det andra intervjutillfället, men enligt COPM:s anvisningar behöver detta inte göras. Därav anledningen till att det saknas skattning i kolumnen **Betydelse/Efter**.

Kommentar, Aktiviteten leka

Spela spel på datorn hemma. Spela spel på datorn i skolan.

Kommentar, Aktiviteten skriva

E-posta, skriva med bokstäver och symboler (PCS & Bliss), brev, meddelanden, till bilder, dagbok, berättelse, större och mindre arbeten i skolan, uppsats i skolan, vid provtillfällen i skolan, kunna chatta på fritiden, maila i skolan och på fritiden.

Kommentar, Aktiviteten samtala

Att kunna presentera sig, samtala under lektioner och samling i skolan. Samtala i blissgruppen, i storklass, under fester/kalas, med okända, vid middagsbordet, kunna ge information och berätta, uttrycka känslor, ställa frågor, besvara frågor kring sina barns skolarbete, påkalla uppmärksamhet, byta och initiera samtalsämnen. Kunna samtala med flera, hemma med mamma, med bror och syster, med kompisar i skolan och hemma, ute på stan i shoppingsituationer, okänd kille på gården, samtala med vän som inte kan läsa. Samtala under transporter med taxichaufförer, med personalen och kompisarna på korttidsboendet.

Andra aktivitetsproblem kunde vara att styra utrustning i sin omgivning. Brukare lyfte exempelvis fram önskemål om att kunna släcka och tända lampor

och att sätta på, stänga av, byta kanaler och höja respektive sänka ljudet på sin TV, det vill säga *omgivningskontroll*. Ytterligare andra aktivitetsproblem var att vilja kunna *klockan*, det vill säga förstå, tolka, hantera klockan och kunna ställa frågor kring tid. Se vidare, Bilaga 1.

Utprovning

Utprovning av datorhjälpmedel har skett på DAHJM under två till tre förmiddagar.

Leverans

Inför leverans av hjälpmedlet har datorutrustningen anpassats efter individens förutsättningar, önskemål och tillgänglighet utifrån de aktiviteter/situationer han eller hon vill använda sitt datorhjälpmedel i.

Utbildning

Utbildning i utprovat kommunikationsprogram erbjuds, och om behov finns, även av styrsätt. Skriftliga instruktioner överlämnas både vad gäller programvara och inträning.

Uppföljning

Uppföljningar har gjorts i varierande omfattning av teamet på DAHJM. Utifrån yrkesprofession ansvarar man för sitt område. Uppföljningarna har resulterat i att nya åtgärder vidtagits, ibland även ny utprovning. Nya problemområden har definierats och aktualiserats så att en omprioritering i vissa fall varit nödvändig. Informationen från intervjuerna har varit en vägledning och ett diskussionsunderlag så att insatser gjorts i den ordning individen och personerna i dennes omgivning önskat. Tekniska problem har förekommit med utrustningarna vilket påverkat tiden för inträning och användning. Individens förutsättningar har också ändrats under tiden vilket påverkat insatserna och tidsperspektivet för inträning mot målet att få ett fungerande datorhjälpmedel.

Intervjutillfälle 2

Efter uppföljning har en ny intervju med COPM gjorts. Brukarna har då återigen fått skatta Utförande och Tillfredsställelse, det vill säga hur väl de upplever att datorhjälpmedlet kompenserar för de svårigheter de initialt definierade. Vissa brukare har då använt sitt datorhjälpmedel för att svara.

Sammanställning av intervjutillfälle 2

Likheter mellan intervjupersonerna

Genomförandet av intervjun gick snabbt med de personer som var talande. Vid intervjun blev det tydligt vad som fungerade och inte fungerade. Den information som framkom ledde till nya frågor, behov och planering för ytterligare insatser. Även nya problemområden, som det fanns önskemål om att få åtgärdade, lyftes fram.

De brukare som tycker det är roligt och är motiverade för att jobba vid datorn skattade sin förmåga högt, trots att de enligt omgivningen inte lyckades genomföra datoraktiviteterna väl.

Mellan 1 och 1 ½ år förflöt mellan intervjuerna med dem som inte uppnått vuxen ålder och hade tal- och språksvårigheter kombinerat med gravt rörelsehinder. Med de brukare som använde direktpekning som styrsätt genomfördes den andra intervjun inom ett halvår.

Olikheter mellan intervjupersonerna

Behov hade växlat under tiden och betydelsen att utföra tidigare definierade aktiviteter hade förändrats hos vissa brukare. I de fall styrsätten fungerade effektivt användes kommunikationshjälpmedlet i intervjusituationen.

Skattningen varierade mellan brukarens och omgivningens upplevelser av hur väl datorhjälpmedlet fungerade. Den var inte alltid densamma. Se bilaga 1, individernas skattningar.

Etiska överväganden

Individernas anonymitet säkerställs i redovisningen genom att deras exakta ålder, diagnos och personliga detaljer inte kommer att tas upp då undersökningsgruppen beskrivs. Själva redovisningen sker på gruppnivå så att enskilda individer inte ska kunna identifieras. Varje individ kan känna igen sig själv genom enstaka detaljer, men utomstående ska inte kunna identifiera personerna.

Resultat

COPM kan vara ett verktyg för att öka brukarnas delaktighet i arbetet med att få ett datorhjälpmedel att fungera i det dagliga livet och kan ge fortlöpande vägledning i interventionsprocessen. Tidsaspekten är viktig att fundera över. Det kan ta lång tid att få ett datorhjälpmedel att fungera och det är viktigt att ha det i åtanke vid ansökan och utprovning. Tänker man i teoretiska termer genom BRO- och BATS-modellerna så finns det både en brukare och personer i dennes närhet som har varierande behov, färdigheter, erfarenheter och strategier. En aktivitet ska genomföras med ett hjälpmedel, eller redskap, i en specifik omgivning och det är ett komplext pussel att få alla delar att synkroniseras. *Detta kan synligöras genom COPM.*

Genom den första intervjun blev det tydligt fokus på de behov som brukarna upplevde och det blev också avgörande vägledning för vilka *insatser* som skulle vidtas. Det är betydelsefullt och nödvändigt att detta görs i samverkan mellan logoped och arbetsterapeut. En lösning ska skapas utifrån de behov som brukaren definierar och utifrån de resurser som finns, såväl brukarens egna som omgivningens. Informationen som kommer fram under intervjun kan användas för målformulering och planering för fortsatt utveckling.

Betydelsen av intervjumetodik

Det är viktigt att förbereda både den som ska intervjuas och de som ska närvara. Om möjlighet finns bör ett första möte innehålla både information och utbildning inför intervjusituationen i syfte att öka förståelsen hos alla involverade parter. Detta för att *lägga upp en plan* för genomförandet: hur man ska presentera instrumentet, hur man ska ställa frågorna, det vill säga formulera sig, samt pröva det symbolsystem som ska användas.

Individuella symbol- eller ordbilder togs fram som representerade definierade problemområden, aktiviteter och/eller situationer. Detta medförde att så tillförlitliga svar som möjligt kunde erhållas från individerna. Hur frågorna skulle ställas på ett för brukaren begripligt sätt var inte alltid självklart, men de personer ur individens omgivning som deltog under intervjun hjälpte till att göra det förståeligt.

Det är viktigt hur man presenterar och förklarar, instruerar, säger saker på rätt sätt, så att brukaren *förstår* vad som förväntas. Individen måste få så god förståelse för begreppen som möjligt. För att ta ett exempel så hade en av de intervjuade svårt att förstå begreppen Utförande och Tillfredsställelse (nöjd), samt skattningsskalan. Det kunde observeras under intervjun. För att underlätta byttes siffran 1 ut mot en ledsen gubbe med ”tummen ner” och 10 byttes ut mot en glad gubbe med ”tummen upp”. Detta ökade hans förståelse.

Att prioritera vilka problemområden man först vill lösa är värdefullt. Man kan inte utgå från att den aktivitet eller situation som skattas först, och som ”extremt viktig”, är den som individen vill börja jobba med. Prioriteringen ska inte glömmas bort.

Det var stora skillnader beträffande den tid som krävdes för genomförandet av intervjuerna beroende på om individerna var talande eller inte. Intervjun med personerna som talade tog ca 15 minuter i anspråk, med de icke-talande kunde det krävas upp mot 1 ½ timme. Intervjuer i grupp prövades, men enskilda är att föredra eftersom det handlar om skattning av den egna subjektiva upplevelsen.

Intervjun var krävande för de personer som både hade svåra motoriska funktionsnedsättningar och tal- och språksvårigheter. Det krävdes stor uppmärksamhet och koncentration, vilket kräver god kognitiv förmåga, eftersom de ”tvingades” ta ställning och förstå för att kunna svara självständigt. Vid ett flertal tillfällen blev intervjupersonerna trötta. Det kan därför vara viktigt att diskutera om intervjun ska delas upp på flera tillfällen. Lidström (2006, s. 143) lyfter fram tidsaspekten i sin studie och menar att tiden behöver vara väl tilltagen och att det ibland krävs att man delar upp intervjun på flera tillfällen.

Omgivningens upplevelser

De personer i omgivningen som intervjuats har haft brukarens intresse i fokus och skattat hur de upplever att kommunikationen fungerar, utan och med hjälpmedlet. De har tillhört en nära krets kring brukaren. Omgivningens erfarenheter har varit mycket värdefulla eftersom dessa erfarenheter har kunnat jämföras med brukarens upplevelse av sin förmåga både före och efter anskaffandet av datorhjälpmedlet. Omgivningen kunde också hjälpa till att balansera bedömningen av brukarens förmåga. Brukarens bedömning överensstämmer inte alltid med omgivningens. Kommunikationshjälpmedlet är till för att stärka samspillet mellan individen och omgivningen och måste då ses ur bådats perspektiv. Omgivningens observationer och analyser av dels hur brukaren genomförde datoraktiviteten, dels med vilken ansträngning och effektivitet detta utfördes, var mycket viktiga för att utvärdera datorhjälpmedlets funktionalitet.

Personerna i omgivningen har stor kunskap om brukarens kommunikativa, motoriska och kognitiva förmågor. I intervjusituationen kunde omgivningen bistå med att förklara och tydliggöra för brukaren. Detta var av betydelse eftersom brukarnas förmågor varierade och det emellanåt var svårt att bedöma om brukaren verkligen förstått vad som förväntades av honom/henne. Vid sådana tillfällen var det särskilt betydelsefullt att någon i omgivningen deltog i intervjuerna, någon som kände brukaren väl.

Brukarna visade intresse av att förmedla sin åsikt. Ibland överensstämde inte brukarens skattning med omgivningens. Hur hanterar man detta *etiska* dilemma? Kan det bero på svårigheter i kommunikationen eller svårigheter att skatta upplevelsen av sin förmåga? Det är viktigt att analysera och reflektera över detta.

Diskussion

Innan man fått tillgång till en dator för att kommunicera kan det vara omöjligt för både individen och personerna i dennes omgivning att föreställa sig hur det kan fungera att samtala via ett datorhjälpmedel. När ansökan om datorhjälpmedel skrivs finns det ett behov av att kompensera för lek, skrift och/eller kommunikation via en dator. Det är viktigt att brukaren och omgivningen berättar hur de upplever att aktiviteterna och/eller kommunikationen fungerar i olika situationer och definierar de problemområden som de vill förändra. Varför önskar man ett datorhjälpmedel och vad ska det användas till? Kommunikationsaktiviteterna ”skriva” och ”samtala” innehåller många delar; specifik datoraktivitet som kräver skrivande kan till exempel vara att hantera e-post eller söka på Internet. Kommunikation är mångfasetterat - i vilka situationer och i vilka miljöer vill man samtala, med vem eller vilka vill man samtala, vad vill man kunna säga och så vidare. Det kan kanske inte knytas till någon specifik aktivitet eller situation utan det finns en önskan om att kunna göra sig förstådd med vem som helst i alla de miljöer man befinner sig i vardagen.

Att använda *COPM* i samband med införandet av ett datorhjälpmedel har varit en utmaning. Hur ber man brukaren definiera problemområden på bästa sätt där målet är att datorn ska användas i samtal oberoende av samtalspartner och miljö? Ska man be brukaren definiera ett fungerande samtal generellt oavsett miljö, situation eller aktivitet? Eller ska man acceptera det brukaren säger rakt av? Spelar det någon roll? Oavsett vilket medför intervjun att brukaren och omgivningen tvingas tänka efter och reflektera över vilka problem som upplevs samt definiera dem. För varför önskar man tillgång till en dator för att leka, skriva eller kommunicera på olika sätt? Vad är det som inte fungerar? Hur kan ett datorhjälpmedel vara till nytta? Ger instrumentet möjlighet att skatta denna subjektiva upplevelse? Behövs *COPM* för detta ändamål? Är det viktigt att ställa frågan om upplevd nytta och nöjdhet? Jag anser att det är viktigt.

Det är viktigt att sätta sig in i vilka förutsättningar personerna på olika utvecklingsnivåer har för att förstå instrumentet och ta in kunskap från omgivningen om man är osäker på hur bra brukaren förstår skalorna. Mattsson Müller (2009) har i sin studie använt intervju som metod och skriver, att för att få en nyanserad bild av hur delaktigheten upplevs så är det bra att *intervjua olika personer ur personernas nätverk*. COPM kan kanske inte användas på alla, men att anpassa det så långt det är möjligt medför att förutsättningarna ökar.

Målgruppen i Mattsson Müllers studie (2009) hade liknande svårigheter som individerna i föreliggande studie. Hon menar att det är många faktorer som måste tas i beaktande då man intervjuar personer som har kognitiva och kommunikativa svårigheter. Vidare anser hon att intervjun bör göras så tidseffektiv som möjligt, att intervjufrågorna ska vara enkelt formulerade och att det är viktigt att skaffa sig kunskap om varje persons kapacitet.

Genom att använda COPM stärktes individernas delaktighet. Deras åsikt efterfrågades och blev därmed vägledande. I och med att problemområdena definierades blev COPM också ett verktyg för målformulering och utifrån denna kunde en plan läggas upp för att lösa problemen. Insatserna riktades mot rätt saker i rätt ordning. Det är därmed inte sagt att mål alltid formulerades till en början.

Delaktighet kan uppnås eftersom man kan anpassa instrumentet efter brukarens förutsättningar. Begreppen, det vill säga orden Betydelse, Utförande och Tillfredsställelse, kan vara svåra att förstå. Detsamma gäller skattningsskalan om 1-10, men det står intervjuaren fritt att anpassa skalan. Instrumentet innebär att det är många steg man ska gå igenom och det ställer krav på god koncentrationsförmåga hos individen och möjlighet att reflektera över sin egen förmåga. Det var lättare och tidsmässigt snabbare att genomföra intervjun med personer som hade god kognitiv förmåga och som kunde tala.

COPM ska enligt teorin ge brukare ökad delaktighet genom att de beskriver sin upplevelse och prioriterar vad som är viktigast för dem. COPM hjälper till att tydliggöra behov och upplevelser. Individens uppfattning är kanske den att datorhjälpmedlet inte kompenserar för de svårigheter han eller hon upplever. Vad kan ligga i denna uppfattning? Varför upplever brukaren inte att datorhjälpmedlet fungerar för det behov man uttryckt? Det kan vara många faktorer som spelar in. De personer som har en förvärvad hjärnskada kanske minns hur det fungerade före hjärnskadan och har därmed högre förväntningar på vad hjälpmedlet kan ge. Andra kan uppleva det lustfyllt att leka eller kommunicera med hjälp av datorn men lyckas kanske inte så väl i kommunikationen enligt omgivande personers upplevelser. En brukares förutsättningar kan förändras vilket också påverkar möjligheten att använda hjälpmedlet. Personens motoriska förmåga kan förändras beroende på att vederbörande växer, utvecklas och blir motoriskt bättre alternativt sämre. Omgivningen kan inte möta den enskildes behov av stöd. Nya assistenter som anställs kan vara i behov av utbildning för att kunna ge support i användningen. Tillgång till teknik inom brukarens eget ansvarsområde, exempelvis Internetuppkoppling och mobiltelefon för att hantera SMS och annat, kan kräva kunskap och engagemang från brukarens omgivning.

Ett enskilt exempel ska nämnas. Intervjun med COPM resulterade i att en ny strategi utvecklades för en ung man som använder laserpeklampa när han kommunicerar. Ljuskäglan stannade på en siffra på den anpassade COPM-skalan. En separat karta med skattningsskala har tagits fram för att han ska kunna visa omgivningen hur han upplever sin förmåga just för stunden. När han ska påbörja en aktivitet får han markera hur han känner sig och skatta sin kapacitet från ett till tio. Han blir delaktig i beslut som rör honom själv, samtidigt som det ger omgivningen en vägledning för vilka krav man kan ställa på honom i vardagen. Beroende på hur han skattar får omgivningen ett kvitto på vilka krav de kan ställa på honom. Assistenten behöver inte tolka utan alla som finns omkring honom kan avläsa svaret.

Det är viktigt att utgå ifrån vad individerna upplever. Brukarens egen motivation är väsentlig för det fortsatta arbetet med olika insatser.

När man som arbetsterapeut möter en person med kommunikationssvårigheter kan COPM vara ett redskap att närma sig dennes önskningar och upplevelser, men det kräver att man nogsamt förbereder intervjun och därefter analyserar och reflekterar över hur personen svarat och skattat. Förberedelserna, liksom genomförandet, tar tid, men individerna och omgivningen vägleds att fundera över problemområden och varför de tror att ett datorhjälpmedel ska kompensera för svårigheterna. Den information som kommer fram ger alla ett gemensamt fokus och blir ett underlag för diskussion. Insatserna kan riktas mot rätt saker i rätt ordning utifrån brukaren och dennes önskemål. Individen blir i allra högsta grad delaktig.

Implementering

Datorn fungerar i dag som ett av våra mest komplexa hjälpmedel. COPM kan vara ett redskap för att datorhjälpmedlet successivt ska kunna införlivas i brukarens vardag.

Att redan innan utprovningen bli medveten om vad man *vill*, *behöver* och *förväntas* kunna utföra med stöd av en dator i olika situationer skulle kunna kartläggas med hjälp av COPM. Instrumentet skulle därmed underlätta arbetet med att skriva ansökan och sedan vidare i utprovnings- och implementeringsprocessen. Individen och dennes omgivning blir direkt involverade och delaktiga, eftersom de tvingas tänka efter och reflektera över sin vardag och konkret definiera vilka aktivitetsproblem som upplevs i olika situationer och där de tror att en dator skulle kunna kompensera.

Förhoppningen är att denna rapport ska väcka intresse för användningen av COPM i stödet att göra brukaren delaktig i utprovningsprocessen av datorbaserade hjälpmedel. Det finns många olika instrument som kan stärka individens möjligheter att påverka och uttrycka sin mening. COPM är emellertid ett enkelt och användbart redskap som på ett konkret sätt visar vad brukaren tycker är viktigt och vad brukaren vill att man ska rikta insatserna mot. För att användningen ska få spridning i förvaltningen krävs information, med diskussioner och reflektioner, till både ledning och kolleger, särskilt ordinatorerna, inom de olika verksamheterna.

Referenser

Bain, B. K. & Leger, D. (1997). *Assistive Technology: An Interdisciplinary Approach*. New York: Churchill Livingstone Inc.

Brewster, S. J. (2004). Putting words into their mouths? Interviewing people with learning disabilities and little/no speech. *British Journal of Learning Disabilities*, 32, 166-169.

Beukelman, D. R. & Mirenda, P. (1998). *Augmentative and Alternative Communication. Management of Severe Communication Disorders in Children and Adults. Second Edition*. Baltimore, Maryland, USA. Paul H. Brookes Publishing Co.

Canadian Association of Occupational Therapists. (2002). *Enabling Occupation, An Occupational Therapy Perspective* (rev. uppl.). Ottawa, Ontario: CAOT Publications ACE.

Canadian Association of Occupational Therapists Publication ACE, Law, M., Baptiste, S., Carswell, A., McColl, M. A., Polatajko, H. & Pollock, N. (2005, svensk översättning 2006). *Canadian Occupational Performance Measure* (4th ed). Nacka: Förbundet Sveriges Arbetsterapeuter.

Carswell, A., McColl, M. A., Baptiste, S., Law, M., Polatajko, H. & Pollock, N. (2004). The Canadian Occupational Performance Measure: a research and clinical literature review. *Canadian Journal of Occupational Therapy*, 4, 210-222.

Cusick, A., Lannin, NA. & Lowe, K. (2007). Adapting the Canadian Occupational Performance Measure for use in a paediatric clinical trial. *Disability Rehabilitation*, 10, 761-766.

Eriksson, L. (2006). *Delaktighet och funktionshinder – en studie av delaktighet i skolan för barn och ungdomar med funktionshinder* (avhandling för doktors-examen, Karolinska Institutet, Stockholm).

Heister Trygg, B., Andersson, I., Hardenstedt, L. & Sigurd Pilesjö, M. (2009). *Alternativ och kompletterande kommunikation (AKK) i teori och praktik*. Stockholm: Hjälpmedelsinstitutet.

Heister Trygg, B. (2008). *Kommunikativ omvårdnad*. Ljungby: Princo Ljungby.

Larsson Lund, M. (2004). *Living with physical disability. Experiences of the rehabilitation process, occupations and participation in everyday life*. (avhandling för doktorsexamen, Umeå Universitet).

Lidström, H. (2006). *Möjligheter och hinder för barn med funktionshinder att vara delaktiga inför en intervention*. (magisteruppsats, Mälardalens högskola).

Lidström, H. & Zachrisson, G. (2005). *Aktiv med dator – möjligheter för personer med rörelsehinder*. Stockholm: Hjälpmedelsinstitutet.

Livingstone, M. H., Stewart, D., Rosenbaum, P. L. & Russell, D. J. (2011). Exploring Issues of Participation Among Adolescents with Cerebral Palsy: What's Important to Them?. *Physical & Occupational Therapy in Pediatrics*. 1-13.

Malterud, K. (1998). *Kvalitativa metoder i medicinsk forskning*. Lund, Studentlitteratur.

Mattsson Müller, I. (2009). *SMS för personer med kognitiva och kommunikativa funktionsnedsättningar – en intervjustudie av användares upplevelser*. (magisteruppsats i logopedi, Göteborgs universitet).

Missiuna, C., Pollock, N., Law, M., Walter, S. & Cavey, N. (2006). Examination of the Perceived Efficacy and Goal Setting System (PEGS) With Children With Disabilities, Their Parents, and Teachers. *American Journal of Occupational Therapy*. 60, 204-214.

Olsson, C. (2006). *The kaleidoscope of communication: Different perspectives on communication involving children with severe multiple disabilities* (avhandling för doktorsexamen, Stockholms universitet).

[Padankatti SM](#), [Macaden AS](#), [Cherian SM](#), [Thirumugam M](#), [Pazani D](#), [Kalaiselvan M](#), [John JA](#), [Subbian E](#), [Prakash H](#), [Poonnoose PM](#), [Kavitha ML](#), [Devadarasini M](#), [Viswabandya A](#), [Mathews V](#), [Srivastava A](#). (2011). A patient-prioritized ability assessment in haemophilia: the Canadian Occupational Performance Measure. *Haemophilia*, 4, 605-11.

Petty, LS., McArthur, L. & Treviranus, J. (2005). Clinical report: use of the Canadian Occupational Performance Measure in vision technology. *Canadian Journal of Occupational Therapy*, 5, 309-312.

Polgar, JM. (2006). Muriel Driver Memorial Lecture 2006. Assistive technology as an enabler to occupation: what's old is new again. *Canadian Journal of Occupational Therapy*, 4, 199-205.

Socialstyrelsen. (2003). *ICF - Klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa. Svensk version av International Classification of Functioning, Disability and Health*. Vällingby: Elanders Gotab.

Talking Mats. (2009). *Talking Mats*. Hämtad: <http://www.talkingmats.com/> [101205]

Tam, C., Archer, J., Mays, J. & Skidmore, G. (2005). Measuring the outcomes of word cueing technology. *Can J Occup Ther*. Dec; 72(5), 301-8.

Tam, C., Reid, D., Naumann, S. & O'Keefe, B. (2002). Perceived benefits of word prediction intervention on written productivity in children with spina bidifa and hydrocephalus. *Occupation Therapy International*, 3, 237-255.

Wressle, E. (2002). *Client participation in the rehabilitation process*. (avhandling för doktorexamen, Linköpings universitet).

Wressle, E., Lindstrand, J., Neher, M., Marcusson, J. & Henriksson, C. (2003). The Canadian Occupational Performance Measure as an outcome measure and team tool in a day treatment program. *Disability and Rehabilitation*. 25(10), 497-506.

Samman tagen bild över de 14 individernas upplevda aktivitetsproblem och skattning.

Förklaring till tabellerna: "Före" innebär skattning innan individen fått tillgång till datorhjälpmedel = intervju 1, "Efter" innebär skattning en tid efter att datorhjälpmedlet börjat användas = intervju 2.

I kolumnen med rubriken **Betydelse** har i vissa fall brukare önskat att få skatta aktivitetens betydelse vid den uppföljande andra intervjun. Detta görs vanligtvis endast vid första intervjun, därav anledningen till tomma fält i kolumnen.

På vissa ställen i tabellen i kolumnerna **Utförande** och **Tillfredsställelse** har jag tagit mig friheten att omvandla vissa brukares skattning till en siffra eftersom anpassad skattning i form av PCS-symboler använts.

Leka

Definierade aktiviteter	Betydelse		Utförande		Tillfredsställelse	
	Före	Efter	Före	Efter	Före	Efter
Leka						
Spela spel på datorn hemma	5		Kan inte	Kan mycket bra (10)	Inte nöjd	Extremt nöjd
Spela spel på datorn i skolan				Kan mycket bra (10)		Extremt nöjd
Annan person definierar samma datoraktiviteter						
Spela spel på datorn hemma			2	5	1	2-3
Spela spel på datorn i skolan			1	5	1	2-3

Skriva

Definierade aktiviteter	Betydelse		Utförande		Tillfredsställelse	
	Före	Efter	Före	Efter	Före	Efter
Skriva						
E-posta	10	7	1	3	1	1
Skriva större och mindre i skolan	10		7	8	5-6	8
Skriva uppsats i skolan	8		4	Inte provat men planerar att göra det	3	
Vid provtillfällen i skolan	7	Inte viktigt	9	Annan strategi som fungerar	8	
Kunna chatta på fritiden	6	Inte viktigt	8	Inte aktuellt	8	
Maila i skolan	5	Inte viktigt	8	Annan strategi, skriver lite	7	Inga problem
Maila på fritiden	5	Inte viktigt	8	Annan strategi, skriver lite	7	Inga problem
Skriva bokstäver	6		Kan inte (1)		Inte nöjd	
Skriva med symboler (PCS & Bliss)	4		Kan inte (1)		Inte nöjd	
Skriva brev	6		5	1	3	1
Skriva bliss	5		5	10	3	10
Skriva meddelanden	4		4	1	3	1 Har inte provat
Skriva till bilder	4		-	9	-	5
Skriva dagbok						
Skriva berättelse						
Säga hej						
Skriva						

Samtala

Definierade aktiviteter	Betydelse		Utförande		Tillfredsställelse	
	Före	Efter	Före	Efter	Före	Efter
Samtala under lektioner	9	8	5	10	4	10
Samtala i blissgruppen	9	6	3	5	2	9
Samtala under kalas/fest	9	1	2-3	2	2	8
Samtala i storklass	8	Ej aktuellt	3	Ej aktuellt	3	Ej aktuellt
Samtala med okända	8	8	2	7	1	10
Samtala vid middagsbordet	6	8	2	7	5	7
Samtala med hjälp av datorn	10	1				
Genom datorns hjälp få en röst	10					2
Öka kommunikationshastigheten i vardagliga situationer med familjemedlemmar	10		1	8	1	6
Kunna ge information	10		1	7	1	4
Kunna uttrycka känslor	10		3-4	2	2-3	2
Kunna ställa frågor	10		1	7	1	7
Kunna svara på barnens frågor kring deras skolarbete	10		5	1	3	1
Kunna påkalla uppmärksamhet	10		6	1	2	10 (Ropar själv)
Byta och initiera samtalsämnen	10		1	3	1	3
Kunna samtala med flera	10		1	3	1	3
Samtala med mamma i hemmet	10		3	10	1	10
I samtal med bror och syster	10		2	6	10	6
Samtala med kompisar i skolan på rasten	9		6	10	6	10
Handla/shoppa på stan	5	10	6	Aldrig provat	6	Vet inte
Prata med okänd kille på gården	10		1	Aldrig provat	1	Vet inte
Samtala med vän som inte kan läsa				10		10
Prata med mamma/pappa och kompisarna hemma	10		Kan lite (2)		Inte nöjd	
Prata med kompisarna på rasten i skolan	10		Kan lite (4)		Inte nöjd	
Prata med mamma/pappa och kompisarna hemma			3		2	
Prata med kompisarna på rasten i skolan			2		1	
Skriva bokstäver			1		1	

Samtala, fortsättning

Definierade aktiviteter	Betydelse		Utförande		Tillfredsställelse	
	Före	Efter	Före	Efter	Före	Efter
Samtala						
Skriva med symboler (PCS & Bliss)			1		1	
Få en röst	10					
Samtala med vänner i skolan	9		1	10	9	10
Presentera sig	8		9	10	5	10
Berätta, informera	8		6	10	1	10
Ställa frågor	7		2	10	9	5
Samtal under samlingen i skolan	10		5 Ibland fungerar det, ibland inte		5 Halvnöjd	
Transporter i allmänhet som kräver att han gör sig förstådd	10		Ibland fungerar det, men de flesta gångerna inte (dåligt)		5 Halvnöjd	
På korttidsboendet	10		Bra		Nöjd	
Samtal med pappa	10		Dåligt		5 Halvnöjd	

Omgivningskontroll

Definierad aktiviteter	Betydelse		Utförande		Tillfredsställelse	
	Före	Efter	Före	Efter	Före	Efter
Omgivningskontroll; styra lampor och TV	10		1	Provat, men återlämnat		

Andra aktivitetsproblem som individ definierade

Definierat problem	Betydelse		Utförande		Tillfredsställelse	
	Före	Efter	Före	Efter	Före	Efter
Klockan	10		3	Använder inte datorn för detta	1	

Omgivningens skattning av aktivitetsproblemen

Definierade aktiviteter	Utförande		Tillfredsställelse	
	Före	Efter	Före	Efter
Öka kommunikationshastigheten i vardagliga situationer med familjemedlemmar	3	8	1	10
Kunna ge information	3	10	1	10
Kunna uttrycka känslor	2	8	1	10
Kunna ställa frågor	3	10	1	10
Kunna svara på barnens frågor kring deras skolarbete	3	10	1	10
Kunna påkalla uppmärksamhet	8	10	8	10
Byta och initiera samtalsämnen	1	7	1	8
Kunna samtala med flera	1	9	1	10
Omgivningskontroll; styra lampor och TV	1	Provat, återlämnat	1	
Hantera e-post	1		1	
Samtala med vänner i skolan	2	2	1	1
Presentera sig	2	6	1	6
Berätta, informera	5	1	5	1
Ställa frågor	1	3	1	3
Skriva brev	5	1	1	1
Skriva bliss	5	1	1	1
Skriva meddelanden	5	1	1	1
Skriva till bilder		6		6
Samlingen i skolan	5		7	
Transport i allmänhet som kräver att han gör sig förstådd	4-5		3-4	
På korttidsboendet	6		4	
Samtal med sonen	8		7	

Omgivningskontroll

Definierad aktiviteter	Betydelse		Utförande		Tillfredsställelse	
	Före	Efter	Före	Efter	Före	Efter
Omgivningskontroll; styra lampor och TV						

Andra aktivitetsproblem som individ definierade

Definierat problem	Före	Före
Klockan	Vet inte, brukarens egen önskan.	Har börjat lära sig klockan, men använder inte datorn för detta.